

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОДОКОРИСТУВАННЯМ В УКРАЇНІ

Криворученко З.Р.

Університет новітніх технологій,
Національний інститут стратегічних досліджень

В статті досліджено різні підходи науковців до визначення поняття «механізм державного регулювання». Визначено поняття механізмів державного регулювання водокористуванням в Україні. Вони поділяються на: політичний, економічний, правовий, організаційний та мотиваційний механізми. Сформульовано їх основні складові елементи. Окреслено проблеми та питання подальших наукових досліджень.

Ключові слова: механізми державного, інструменти, методи, водокористування, класифікація механізмів державного регулювання.

Постановка проблеми. Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Проблематику механізмів державного регулювання досліджують такі вчені: В. Бакуменко, В. Воротін, Т. Владіміров, Є. Качан, О. Комяков, М. Корецький, М. Латинін, О. Мордвінов, Ю. Сурміна. Проблеми державного регулювання у сфері управління водокористуванням знайшли відображення в працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, а саме: Л. Абалкіна, Б. Буркинського, А. Васильєва, О. Голуба, Г. Городецького, А. Гранберга, Б. Данилишина, В. Лозанського, В. Стащука, В. Тамбовцева, Л. Труш, С. Харічкова, М. Хвесика та ін.

Метою роботи є аналіз, визначення і обґрунтування структури механізмів державного регулювання водокористуванням.

Виклад основного матеріалу. Всесвітня Конференція ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку ухвалила декларацію та визнала концепцію сталого розвитку домінуючою ідеологією цивілізації у ХХІ столітті.

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає таке функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Дослідження проблеми державного регулювання водокористування в Україні потребує попереднього аналізу наукового тлумачення основних категорій, понять і термінів, що становлять його категорійно-понятійний апарат.

На думку В.Д. Бакуменко та Ю.П. Сурміна державне регулювання слід розглядати як «сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються» [1, с. 148]. В енциклопедії державного управління Т.О. Владіміров дає визначення поняттю державного регулювання, як сукупності інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Воно включає закони і допоміжні інструменти, що створюються державою, а також правила, що встановлюються державними та недержавними організаціями з певними делегованими повноваженнями [2, с. 153].

На думку М.А. Латиніна, механізм державного регулювання – це «спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч» [3, с. 2].

О.М. Комяков розглядає механізм державного регулювання як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [4, с. 7].

На думку М.Х. Корецького, зміст поняття «механізм державного регулювання економіки» можна визначити як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [5, с. 16].

Можна зробити висновок, що механізм державного регулювання водокористуванням це сукупність методів, інструментів та засобів, за допомогою яких відбувається покращення процесу водокористування та зменшення негативної дії на водні ресурси.

На наш погляд, основними характеристиками механізму державного регулювання водокористуванням мають бути:

- комплексність використання водних ресурсів;
- забезпеченість економіки та населення водою;
- ефективне управління водогосподарською і водоохоронною діяльністю за басейновим принципом;
- прозорість та своєчасність управлінських рішень за рахунок ефективного зворотнього зв'язку.

Т.О. Владіміров виділяє дві сфери державного регулювання – тарифне регулювання, що спрямоване на створення економічних механізмів, та нетарифне регулювання, що охоплює соціальні та адміністративні аспекти. Він виділяє наступні методи державного регулювання: правові (закони, нормативні акти, укази) та адміністративні (ліцензії, санкції і штрафи, дозволи, квоти, встановлення норм і стандартів) [2, с. 153]. В.Є. Воротін розрізняє пряме та непряме державне регулювання. Автор вважає, що основним інструментом прямого державного регулювання є нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми розвитку, державні замовлення, державні бюджети і т. ін. До методів непрямого регулювання автор відносить інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної економічної політики тощо [6, с. 67-68].

О.Г. Мордвінов об'єднав за спорідненими ознаками систему засобів та інструментів державного регулювання у групи. Засоби державного регулювання автор поділяє на адміністративні, економічні та інформаційні. Інструменти державного регулю-

вання об'єднані у наступні групи: законодавчо-правові, нормативно-адміністративні, організаційно-економічні [7, с. 79-80].

О.Г. Мордвінов до методів державного регулювання відносить: правові, адміністративні, організаційно-економічні, економічні, соціально-психологічні. Правові методи базуються на законодавчо-правових та нормативно-правових інструментах, адміністративні ж ґрунтуються на застосуванні адміністративних актів і процедур, які мають обов'язкову силу. Організаційно-економічні методи передбачають організацію діяльності суб'єктів регулювання шляхом створення державою умов, виконання яких робить таку діяльність економічно вигідною. До економічних методів автор відносить способи впливу держави на діяльність суб'єктів регулювання через застосування економічних засобів; які базуються на відкритості інформації про стан конкретного сектора державного управління та широкій участі суспільства в діяльності суб'єкта регулювання [7, с. 82-84].

В.С. Воротін визначає основні методи державного регулювання економіки як «способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктури ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики, кожен з яких ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів)» [6, с. 67-68].

Методи державного регулювання аграрного сектора М.А. Латинін розподіляє за засобами впливу на нормативно-правові, фінансово-економічні, адміністративні, організаційні, науково-методичні та інформаційно-освітні [3, с. 6].

Є.П. Качан виділяє чотири основні функціональні блоки методів державного регулювання, які дають змогу охопити набір його інструментів та засобів: нормативно-правові, які визначають правові рамки встановлення відповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією, збільшення місткості ринку праці та зростання рівня зайнятості населення; соціально-економічні, тобто вплив окремих важелів політики оплати праці та доходів на обсяги пропозиції робочої сили та її структуру, формування механізму трудової мотивації; фінансово-вартісні, які охоплюють широкий спектр важелів (доход і прибуток, процентні ставки, цільові економічні фонди, амортизаційні відрахування, інвестиції, кредити тощо), які опосередковано впливають на ринок праці; організаційно-економічні, які полягають у розширенні спектра основних функцій державної служби зайнятості та підвищенні якості послуг, які вона надає населенню [8, с. 10-13].

На нашу думку серед механізмів державного регулювання водокористування варто виділити політичний, економічний, правовий, організаційний та мотиваційний механізми, які, в свою чергу, базуються на відповідних інструментах, методах та засобах впливу.

До основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, згідно із ч. 2 ст. 12 Господарського Кодексу України [9], відносяться державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Організаційний механізм регулювання водокористуванням це комплекс інструментів та методів спрямований на регулювання відносин між басейновими управліннями та користувачами для ефективного використання водних ресурсів на засадах сталого розвитку.

Організаційний механізм регулювання водокористуванням	
Методи	Інструменти
створення координаційного центру (Басейнового рад), який через виконавчі структури реалізує політику, програми і завдання, спрямовані на досягнення збалансованого розвитку; координація суб'єктів водогосподарського комплексу з питань використання вод і відтворення водних ресурсів, утримання в належному стані водних об'єктів	державні, регіональні та місцеві програми розвитку водного господарства; розроблення та виконання планів управління басейнами річок; впровадження інформаційної системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом

Економічний механізм регулювання водокористуванням це комплекс спеціально розроблених та законодавчо закріплених державою системою штрафних санкцій та спеціальних зборів з метою фінансування відновлення охорони водних об'єктів та стимулювання раціонального використання водних ресурсів.

Економічний механізм регулювання водокористуванням	
Методи	Інструменти
встановлення економічно обґрунтованих тарифів на водокористування та штрафів за порушення законодавства	збори за спеціальне водокористування, тобто за споживання води та скидання; відміну дотацій на водокористування; штрафи за скидання забруднених вод понад норму та економічні санкції; збільшення мита на транспортування води та водомістких товарів за кордон; розробка економічно обґрунтованих тарифів (плати) користувачів за водопровідну воду, збирання та видалення комунальних відходів, каналізацію та очищення стічних вод.

Політичний механізм регулювання водокористуванням	
Методи	Інструменти
впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом	державний контроль, застосування санкцій, встановлення нормативів, ліцензій, квот

Мотиваційний механізм регулювання водокористуванням	
Методи	Інструменти
встановлення заохочення споживачів вживати заходів для зменшення впливу на навколишнє середовище та провадження водозберігаючих технологій	пільгові позики та кредити; прямі субсидії; прискорена амортизація основних фондів водогосподарського комплексу та водоохоронних об'єктів і споруд; дотації; пільгове оподаткування підприємств-водокористувачів; пільгове оподаткування суб'єктів господарювання, які займаються реалізацією водозберігаючих технологій; встановлення пільгових тарифів на воду суб'єкта господарювання, які залучаються до очистки стоків на муніципальних і державних очисних спорудах; часткове повернення платежів за забір води та скидання забруднених стоків тощо

Політичний механізм регулювання водокористуванням визначити як сукупність методів та інструментів для реалізації державної політики у сфері водного господарства для забезпечення потреби споживачів у водних ресурсах та вирішенні конкретних завдань державного управління, об'єднаних на основі дотримання принципів, серед

яких визначальними є відповідальність, легітимність, законність, гласність, відкритість, науковість.

Правовий механізм регулювання водокористуванням	
Методи	Інструменти
нормативне обґрунтування необхідних норм забезпечення водою, порядку надання дозволів на спеціальне водокористування;	Конституція України, Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Податковий Кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони України, міжнародні директиви та акти

Мотиваційний механізм – це сукупність адміністративних та соціально-економічних засобів впливу для спонукання до збереження і відтворення водних ресурсів та оптимізації водоспоживання.

Правовий механізм це система всіх державно-правових засобів, за допомогою яких держава здійснює владний вплив на суспільні відносини у сфері зайнятості населення

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи результати вивчення точок зору вітчизняних науковців на сутність та структуру механізмів державного регулювання водокористуванням, можна дійти таких висновків. Більшість авторів наголошують на необхідності відокремлення організаційно-правових, соціально-економічних та адміністративних засобів, методів або інструментів державного регулювання певних соціально-економічних явищ.

За для більш чіткого розмежування механізмів державного регулювання водокористуванням нами запропоновано виділити політичний, економічний, правовий, організаційний та мотиваційний механізми, які, в свою чергу, базуються на відповідних інструментах, методах та засобах впливу. Таке відокремлення може полегшити вивчення основних складових цих механізмів з метою їх подальшого вдосконалення.

Подальші дослідження механізмів державного регулювання водокористуванням будуть спрямовані на визначення шляхів їх адаптації до змін клімату.

Список літератури:

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
2. Енциклопедія державного управління: у 8 томах / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.
3. Латинін М. А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М. А. Латинін. // Державне управління: теорія та практика. – 2005. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>
4. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: спеціальність 08.01.01 «Економічна теорія» / О. М. Комяков. – Київ, 2000. – 20 с.
5. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.
6. Воротін В. С. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.
7. Мордвінов О. Г. Управління аграрним природокористуванням в умовах ринкової трансформації: монографія / О. Г. Мордвінов. – К.: УАДУ, 2000. – 344 с.
8. Качан С. П. Принципи та методи формування регіональної політики ринку праці / С. П. Качан // Зайнятість та ринок праці: Міжвідом. наук. зб. – К., 2001. – Вип. 15. – С. 3-16.
9. Господарський кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 20 січня 2007 р. – Харків: Одиссей, 2007. – 240 с.

Криворученко З.Р.

Університет новітніх технологій,
Национальный институт стратегических исследований

МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье исследованы различные подходы ученых к определению понятия «механизм государственного регулирования». Определено понятие механизмов государственного регулирования водопользованием в Украине. К ним относятся: политический, экономический, правовой, организационный и мотивационный механизмы. Сформулированы их основные элементы. Обозначены проблемы и вопросы дальнейших исследований.

Ключевые слова: механизмы государственного регулирования, инструменты, методы, водопользование, классификация механизмов государственного регулирования.

Kryvoruchenko Z.R.

University of Emerging Technologies,
National Institute for Strategic Studies

MECHANISM OF STATE REGULATION OF WATER CONSUMPTION IN UKRAINE

Summary

The author explores in the article different approaches of scientists to definition of the term «mechanisms of state regulation». The notion of mechanisms of state regulation of water consumption in Ukraine is defined. There are political, economic, legal, institutional, and motivational mechanisms. Their basic components are formulated. Problems and tasks of future scientific searches are outlined.

Keywords: mechanisms of state regulation, instruments, methods, water consumption, classification of mechanisms of state regulation.